

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТНОСТІ В НЕЛЮДСЬКИХ УМОВАХ ІСНУВАННЯ: ПРОЯВИ І ЗНАЧЕННЯ У ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Дзюбко Л. В. (ORCID ID: 0000-0002-1972-3482)

Гурлєва Т. С. (ORCID ID: 0000-0002-6518-5216)

Бути людяним чи не бути –це залежить лише від нас самих
Конфуцій

Людяність в науковій літературі розглядається як категорія етики, філософії, психології і педагогіки. Вона є найвищою чеснотою, що робить людську істоту людиною, яка визнає право іншого на життя, свободу, особистий вибір, щастя, передбачає співчуття, співпереживання, активну добротність. Як ціннісна морально-психологічна якість особистості, вона проявляється у гуманному ставленні до інших людей, живих істот, навколишнього світу. Вважаємо людяність складовою внутрішнього світу особистості, а отже її сутнісною, невід'ємною характеристикою.

Людяність *проявляється внутрішньо* у намірах, мисленні, позитивних атрибуціях, позитивному ставленні до інших, *зовнішньо* у спілкуванні, взаємодії на рівні вчинків і стосунків у груповому житті та діяльності людей, коли треба вступати безпосередньо у взаємодію.

Сутнісними проявами людяності вважаємо:

- гуманне ставлення до людей, до всього живого, самопожертва заради інших;
- повага до людини, її гідності, до внутрішнього світу співрозмовника (як односторонця, так і опонента), визнання його особистістю, бачення в кожному створіння Боже;
- співчуття і довіра до людей, жаль до їх скрутного положення, доброзичливість, великодушність, чесність, щирість;
- співпереживання відносно інших людей та живих істот, спрямоване на врахування і задоволення їх потреб, інтересів, можливостей та здоров'я;

– діяльність задля блага інших людей та живих істот, їх добробуту та благополуччя, надання різних форм необхідної допомоги, зокрема у скрутних обставинах, полегшення страждань інших тощо.

Складовими людяності у життєвому та психологічному сенсі є:

- альтруїзм (доброта, безкорисливість, чуйність, подвижництво);
- моральність як сукупність ціннісних внутрішніх настанов, життєвих правил поведінки, які реалізують альтруїзм і пригнічують егоїзм;
- сила волі, що регулює, реалізує, скеровує альтруїстичну та моральну поведінку у боротьбі з власним та чужим егоїзмом.

Без *діяльнісних* проявів людяність неможлива. Вона суб'єктна, спрямована на інших людей чи живих істот, тобто її об'єкт теж є суб'єктом. Її мотивом є ціннісні настанови, важливість і значимість іншого, відповідальність за нього, внутрішній моральний закон, який спрямовує почуття, переживання та діяльність людини. Її метою та кінцевим результатом є благо іншого, добро, краса, любов, розвиток, втіха і задоволення від зробленого та вчиненого, власне моральне зростання, надбання.

Людяність одне з центральних утворень особистості, що належить до її внутрішнього світу і керується совістю. Коли ми говоримо про внутрішній світ особистості і совість, ми виходимо на поняття душі, духовності. С.Д. Максименко вважає, що «Саме духовне є атрибутом особистості... Ми говоримо про дух, як про те, що відрізняє людину від усієї живої природи, що робить її істотою, яка може продовжитися, народити цінність, народити ідеальне, може вчинити попри біологічні потреби. І це істота, яка тягнеться до любові, до мистецтва, до моральності» [3, с.169]. Отже, людяність – сутнісний атрибут особистості.

О.В. Суворов пише, що “людяність – це фундаментальна форма духовності, що характеризується підвищеною чутливістю до проблем інших людей і готовністю допомогти їм у подоланні цих проблем” [цит. За 1, с.5]. Людяність впливає не тільки на саму особистість та її оточення, а й на суспільство, врешті решт на всю ноосферу. Людяність – «це особливе

поєднання чутливості, доброти та розуму», яка, утвержуючись не в одній людині, а в багатьох людях упродовж тривалого часу, утворює державу (Цицерон М. Т. Про Державу). Природний закон спонукає робити добро, прагнути до добра та уникати зла. Фома Аквінський відзначає, що природний закон носить характер загальних принципів, і це робить необхідним уведення конкретніших правил у формі людських законів. Вища мета держави, згідно з Аристотелем, полягає в досягненні добродесного справедливого життя, а оскільки добродесність – умова і гарантія щастя, то відповідно – до життя щасливого [4, с.с. 24, 65, 89].

Слід підкреслити, що суб'єкт як свідомо діюча особистість (С.Д. Максименко, В.О. Татенко, С.Л. Рубінштейн та ін.), розуміє що є людяність, а що їй протистоїть, здатна робити власний вибір між добром і злом, гуманністю і бездушністю. Тобто людяність – це прояв суб'єктної активності людини, ознака обрання нею найбільш людських способів вирішення життєвих суперечностей. І кожен сам може і має обирати, які думки допускати, як саме діяти по життю і у тих чи інших конкретних ситуаціях. Ще в «Етиці» Спінози йдеться про людей, котрі «обрали для себе можливість зберегти свою людяність».

Війна супроводжується жорстокістю, непередбачуваністю, неймовірними втратами – здоров'я, життя людей їхніх близьких, друзів, домівки тощо. Зникає почуття захищеності і безпеки, повсякчас з'являються страх і невпевненість, не кажучи вже про невизначеність більш далекої перспективи. Виникають негативні почуття ненависті, огиди, бажання помсти, розлюднення. Цього неможна допустити, тому що ці прояви згубно впливають насамперед на того, хто їх відчуває, нівелюють те, що робить людину людиною. Це може призвести до втрати всіх рівнів здоров'я (соматичного, психологічного, психічного, духовного), руйнує саме ядро особистості людини.

Саме людяність в нелюдських умовах існування дозволяє зберігати інерцію «жити для інших» і продовжувати своє існування як суб'єкт власного

і суспільного життя. Особливо це стосується дітей, підлітків, молоді, яким треба допомогти вибудувати, плекати свій внутрішній світ не «проти..», «а за-для»..., виховувати на позитиві, а не негативі. Важлива роль в цій нелегкій роботі належить вчителю.

Людяність – це необхідна категорія нового педагогічного мислення, вважають В.С. Возняк і Т. М. Заяц [1]. У будь-яких умовах життя, особливо у нинішніх обставинах існування в умовах війни, людяність для педагога становить основу виживання і збереження себе як людини, особистості, і зрощення та зміцнення цих якостей у вихованців. До загальних особистісних якостей, які необхідні вчителю, вчені відносять такі, як: науковий світогляд, духовність, висока професійна підготовка, широка ерудиція і культура, відкритість до новацій, щирість почуттів, любов до дітей, чуйність, доброта, життєрадісність, оптимізм, інтерес до знань, педагогічний такт, педагогічне спілкування, педагогічний імідж тощо [5, с.112]. Людяність, гуманізм, любов розглядаються як головні домінанти у формуванні особистості школяра (В.О. Сухомлинський).

Основними принципами нового педагогічного мислення постають: утвердження верховенства суб'єкт-суб'єктних стосунків у побудові педагогічного простору; забезпечення безумовного пріоритету душевно-духовних вимірів над об'єктно-організаційними “факторами”; введення високої культури як дійсного “третього суб'єкта” до педагогічного спілкування. Введення людяності саме до категоріального ладу (узятий діалектично) педагогічного мислення здатне радикально переформатувати реальний спосіб побудови педагогічного простору як простору розгортання людського спілкування [цит. за 1, с.10].

Вважаємо, що проявом людяності з боку викладачів під час навчально виховного процесу в нинішніх умовах війни, дистанційного/змішаного навчання буде дотримання вимог до вчителів, які визначено у НУШ, використання демократичного та підтримуючого стилів взаємодії з учнями. Для цього необхідно: збільшити число позитивних оцінок; яскравіше

виражати прихильність; індивідуалізувати спілкування; аргументувати вимоги, знизити їх безапеляційність; не навішувати «ярликів»; заохочувати як успіхи у пізнанні, так і доброзичливе ставлення дітей один до одного; вчити дітей виявляти свої емоції в прийнятній формі; спрямовувати позитивні почуття й емоції дітей на однокласників через конкретні дії, а не тільки у формі знань про хорошу поведінку; формувати почуття спільності; не ставити без потреби дітей у ситуацію суперництва тощо [6, с.8]. Необхідно виявляти і попереджати прояви булінгу у дитячому середовищі, що є проявом негуманних, нелюдських стосунків, бути самому прикладом і втіленням доброзичливості і любові. Корисні дискусії і бесіди з дітьми на тему «Що означає бути людяним?».

Усі, і діти і вчителі, переживають значний стрес, моральне, психологічне і психічне навантаження. Тому психологи рекомендують вчителям дії під час відключення світла, повітряної тривоги та інших несподіваних ситуацій, пов'язаних із війною, продумати власну поведінку та дії дітей (що і, головне, як сказати дітям, куди їх направити, відвести, як зорієнтувати тощо). Було б добре використовувати певні ритуали взаємодії, наприклад, перед початком уроку запропонувати дихальні вправи, що спрямовані на заспокоєння; розіслати обличчя з виразом емоцій і опитувати того, хто обрав сумне обличчя; проводити якісь спільні позитивні дії (наприклад, рухливі хвилинки під час уроку, тут доцільно використовувати поради психологів щодо зняття напруги) тощо. Вчитель має розвивати в собі здатність відчувати та приймати емоційний настрій як учня, так і класу в цілому. Демонструвати дітям свою повну довіру до них; допомагати у формулюванні та уточненні цілей і завдань уроку; враховувати внутрішню мотивацію учнів до навчання; максимально демонструвати, що учень у будь який момент може звернутися до вчителя за допомогою чи порадою, заохочувати до спілкування. Намагатися під час навчальної взаємодії не давати категоричних, негативних оцінок; не вживати категоричних висловлювань «завжди» і «ніколи», бо вони звучать як вирок. Вирази «іноді...», «трапляється, що...», «сьогодні ти..., а на тебе це так не

схоже», «я здивована, що така розумна (вихована, добра і т. п.) людина могла ...це так на тебе не схоже» залишають учневі шанс зберегти гідність, можливість виправитись, рухатись у позитивному напрямку [Там само, с.6].

Отже, зрощення, плекання людяності в собі і в дітях є одним з важливих завдань вчителя у нелюдських умовах війни, що сприятиме відродженню кожного окремого громадянина і всієї країни у повоєнні часи.

Список використаних джерел

1. Возняк В., Заяц Т. Людяність як необхідна категорія нового педагогічного мислення. URL: https://dspu.edu.ua/filos_gum/wp-content/uploads/2016/04/2015_3.pdf
2. Енциклопедія сучасної України. ЛІТЕРА Л. : Людяність. URL: <https://esu.com.ua/article-59921>
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с., С.169
4. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень: навчальний посібник / За заг. ред.В.В. Кузьменка. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. 246 с.
5. Пріма, Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти : дис. д-ра пед. наук:13.00.04 / Пріма Раїса Миколаївна. Луцьк, 2010. 466 с.
6. Психологічні технології взаємодії суб'єктів освітнього простору: Методичні рекомендації / за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 48 с. ISBN 978-966-194-325-3 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723087>

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ІНФОРМАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Гурова О. В. (ORCID ID: 0000-0002-4258-6666)

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вирішення освітніх завдань суспільства в умовах екстремальних соціальних викликів воєнного часу засобами як формального, так і інформального освітнього простору. Складні обставини організації освітніх процесів в умовах воєнних дій